

Diputació de Barcelona
Ajuntament de Sant Llorenç Savall

**Mapa del Patrimoni local
de Sant Llorenç Savall**
(Memòria)

Realització
Transversal Produccions Culturals

Autora
Laura de Castellet i Ramon

1. METODOLOGIA

1.1 Crèdits

Localització

Sant Llorenç Savall (Vallès Occidental)

Dates de realització

Febrer – setembre 2008

Promotor

Diputació de Barcelona

Oficina de Patrimoni Cultural

Per encàrrec de l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall

Realització

Transversal Produccions Culturals

Autora

Laura de Castellet i Ramon

1.2 Agraïments

Sant Llorenç Savall, tot i ser una població de pocs habitants, té la sort de comptar amb una certa tradició historiogràfica local i amb una activa associació de recerca històrica, *Lacera* (que pren el nom del que, en època medieval, recollia el terme com a possessions de la Torre de Lacera). Si entre els primers cal destacar la tasca, entre els anys 60 i 80, de Lluís Vergés, Manel Pagès, i per damunt de tot les investigacions i abundant bibliografia d'Antoni Ferrando, la més recent Associació Lacera compta amb membres actius, una revista més o menys semestral i activitats diverses de conservació i divulgació del patrimoni. Entre els membres de Lacera cal destacar les aportacions que han fet Jaume Valls (especialment en el camp de la toponímia), Miquel Casals (fill del poble, guarda forestal i profundíssim coneixedor del terreny) i Albert Vicens (autor, junt amb l'anterior, de diversa bibliografia local), a més de les aportacions de tots els seus membres en diversos àmbits de la història local.

També cal destacar la col·laboració d'altres persones, especialment de Jordi Guillemot (espeleòleg, membre del SIS de Terrassa i coneixedor de totes les cavitats del terme), Maite Monfort (regidora de cultura, vinculada a diverses associacions juvenils i festives) i Núria Ferrando (tècnic de cultura, i filla de l'esmentat historiador).

Bona part del municipi està inclòs dins el Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac, gestionat per la Diputació de

Barcelona. Cal agrair la disposició del personal del Parc (des dels tècnics fins a personal d'atenció al públic) i especialment de l'esmentat Miquel Casals, guarda.

Finalment, cal agrair la valuosa aportació de la mateixa gent del territori, que no només han aportat informació dels elements que els són propis sinó de tot l'entorn. Les aportacions puntuals han estat nombroses, però cal remarcar especialment en Joan Margenat, del mas de la Roca, propietari i hereu d'una nissaga que es remunta al segle XIV, i en Francesc Dalmau, de les Oliveres, pagès i hereu també d'una tradició familiar que arrenca al segle XII al mateix mas i profund coneixedor de la terra. El seu lligam amb diversos elements del patrimoni de la Vall d'Horta va més enllà del coneixement material.

Les aportacions de tots ells, el coneixement del municipi per part de cadascú, del seu paisatge, de la seva història i de la seva gent han estat fonamentals i formen part d'aquest treball.

1.3 Metodologia de treball

El Mapa del patrimoni de Sant Llorenç Savall s'ha dut a terme entre els mesos de febrer i setembre de 2008, i per raons diverses alguns detalls s'han prolongat fins ben entrat el 2009. El treball ha consistit en conèixer profundament la realitat del terme per, després, inventariar tots els elements d'interès del patrimoni cultural existents al terme municipal de Sant Llorenç Savall, segons els criteris establerts per l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. S'han elaborat un total de 178 fitxes. La tasca d'inventari s'ha fet seguint els següents passos:

Documentació:

documentació bibliogràfica general i local, documentació cartogràfica, consultes a entitats i a experts locals, consulta dels inventaris de la Generalitat i de la Diputació de Barcelona.

Treball de camp:

localització de camp, elaboració de les fitxes, entrevistes amb coneixedors i membres d'associacions i locals.

Treball de gabinet:

Redactat de les fitxes, localització de coordenades, memòria.

La planimetria utilitzada ha estat la dels mapes digitalitzats de l'ICC (fulls de les sèries 1:5.000 i 1:10.000) amb el suport puntual d'un GPS per a les localitzacions més aïllades i la informació addicional en paper d'altres mapes d'excursionisme, esmentats a la bibliografia.

1.3.1 Model de fitxa utilitzada

D'acord amb el programa de Mapes del Patrimoni Cultural de la Diputació, considerem el patrimoni en un sentit ampli, incloent el patrimoni natural i el patrimoni immaterial, com ara les tradicions i les manifestacions festives. La classificació tipològica que hem utilitzat, seguint els criteris de l'OPC, és la següent:

1. Patrimoni immoble

- 1.1 Edificis
- 1.2 Conjunts arquitectònics
- 1.3 Elements arquitectònics
- 1.4 Jaciments arqueològics
- 1.5 Obra civil

2. Patrimoni moble

- 2.1 Elements urbans
- 2.2 Objectes
- 2.3 Col·leccions

3. Patrimoni documental

- 3.1 Fons d'imatges
- 3.2 Fons documentals
- 3.3 Fons bibliogràfics

4. Patrimoni immaterial

- 4.1 Manifestacions festives
- 4.2 Tècniques artesanals
- 4.3 Tradició oral
- 4.4 Música i dansa
- 4.5 Costumari

5. Patrimoni natural

- 5.1 Zones d'interès natural
- 5.2 Espècimens botànics singulars

1.3.2 Criteris generals d'intervenció i selecció d'elements

A l'hora de seleccionar els elements inventariats s'ha volgut tenir com a criteri l'aconseguir la màxima representació, però sense arribar a l'exhaustivitat que en un terme gran com el de Sant Llorenç podria arribar a ser contraproductiu per excés. El terme municipal de Sant

Llorenç Savall és especialment extens, muntanyós i poblat des d'antic, i el territori ha estat antropitzat, explotat i aprofitat per tots els períodes històrics. La riquesa del medi, especialment al sector del massís de Sant Llorenç del Munt, també és esplendorosa en elements naturals d'un remarcable interès.

L'inventari, per tant, ha documentat els elements més remarcables de presència humana al terme des dels inicis coneguts (calcolític-eneolític) fins a les darreres empremtes ja al segle XXI, a més de tenir en compte els elements naturals més remarcables en una zona que, tot i estar en part dins els límits d'un Parc Natural, ha estat greument afectada per diversos incendis forestals i especialment pel de l'any 2003. L'ocupació rural i les infraestructures i indústries locals que se'n deriven, tant en època medieval com en època moderna, constitueixen l'aport del major nombre d'elements, alguns dels quals han sortit a la llum arrel dels mateixos incendis, i dibuixen un teixit de vida rural autàrquica especialment dens, viu i variat, i arqueològicament relativament ben conservat.

Molts elements derivats de l'activitat vitivinícola no han estat inventariats per la seva exhaustivitat, especialment les nombrosíssimes barraques de vinya i també els cups existents dins les cases del nucli urbà. La tipologia de barraca de vinya al municipi no sol ser especialment variada ni original, i s'han fixat només alguns elements representatius del conjunt, una mica singularitzats per la seva presència en el paisatge i l'estat de conservació. Els cups, molts dels quals pertanyen a cases particulars, tot i estar ja en desús estan ben protegits i són tractats amb cura, mentre que s'han destacat els que queden a l'exterior, sovint en espais separats, de masos abandonats i que poden acabar realment malmesos.

També s'han descartat alguns elements naturals com fonts o avencs, que per ser molt nombrosos s'han seleccionat per no contaminar el present estudi. La secció d'espeleologia (secció d'investigacions subterrànies, SIS) del Centre excursionista de Terrassa ja duu a terme un exhaustiu catàleg de cavitats del massís de Sant Llorenç, d'altra banda recollit i contínuament posat al dia per l'espeleòleg local Jordi Guillemot al seu weblog particular, esmentat a la bibliografia.

Hi ha alguns elements protegits que han estat descartats: Can Salvi, amb el núm. 761 del catàleg de BCIL, per trobar-se fora dels límits del municipi, i un anomenat Casal del carrer Barcelona, núm. 34373 de l'inventari de Patrimoni Arqueològic de la Generalitat, del qual la fitxa corresponent no dóna més informació que la genèrica i que no hem sabut localitzar de quina casa en concret es tractava.

Altres elements han estat classificats en conjunt per evitar l'excés de fitxes. És el cas del tresor parroquial, que encara que no creï una col·lecció unitària en si es tracta d'elements originats, conservats i guardats en un mateix espai físic. Els elements tractats com a conjunt, com per exemple les diverses parts del castell de Pera, ho són per motius obvis. El Marquet de les Roques ha estat classificat com a conjunt pels nombrosos cossos i elements que el configuren, però alhora s'han tractat a part indústries rurals derivades i que són properes com el forn d'obra, de pega, etc. En canvi grans masies com la Roca o el Dalmau

s'han classificat com un element unitari malgrat la gran diversitat d'elements singulars que se'n podrien derivar. De totes les masies del terme, aquestes dues són les més grans i les que contenen més elements arquitectònics, mobles i documentals.

Molts elements significatius del patrimoni natural també s'han inventariat de manera conjunta, englobant en una sola fitxa els principals punts orogràfics i formacions rocoses singulars; d'altres mereixen una qualificació pròpia, com el sector de les Fogueroses o la mateixa Vall d'Horta. Però el massís és ric en elements singulars com són, sobretot, les nombrosíssimes cavitats (coves, balmes i avencs), d'altra banda molt visitades. Fora de la zona de protecció de Parc Natural, la resta del territori, muntanyós i boscós, és igualment abundant en elements singulars com arbres monumentals, roques, fonts o gorgs que han estat igualment inventariats.

2. Diagnosi

2.1 Marc geogràfic i medi físic

El municipi de Sant Llorenç Savall es troba al nord de la comarca del Vallès Occidental, al límit amb el Bages i el terme de Granera al Vallès Oriental. Amb una superfície de 41 Km², el terme està establert a les primeres fondalades que deixen les muntanyes del massís de Sant Llorenç del Munt, a la conca alta del riu Ripoll. El punt culminant del terme és el cim del Montcau, que fa de divisòria, amb els seus 1.053 m d'altitud, i els altres punts termeners elevats oscil·len entre els 800 i els 1000 m, en contrast amb els 400 – 500 m del nucli urbà i el riu.

La capçalera del Ripoll és dins el terme, que s'enriqueix també de la riera de la Vall d'Horta als vessants del massís i, a llevant, els torrents Micó i del Burc, tots ells de cabal variable i sovint imprevisible. Tots aquests recursos hídrics han estat aprofitats i transformats des d'antic, i actualment es dediquen tant a les restes de l'agricultura de regadiu com al consum humà, amb un petit embassament vora l'antiga zona industrial. El municipi forma part del consorci del Riu Ripoll, que del municipi de Sant Llorenç en avall pateix una contaminació que arriba a nivells elevats.

2.2 Poblament, estructura econòmica i comunicacions

Bona part de la superfície és -o havia estat fins als incendis-boscosa; l'explotació forestal sempre ha format part dels recursos econòmics, juntament amb l'agricultura i la ramaderia. Els cultius predominants de secà estan en franca recessió, i el regadiu es limita a hortes de consum familiar vora les rieres. Des de mitjans segle XX l'economia es basa en la indústria, el sector terciari i la funció d'estiuieg tant al nucli urbà com a les masies, a més de diverses urbanitzacions. De fet, a més del nucli urbà els altres nuclis de població els constitueixen les urbanitzacions de Comabella i les Marines, i l'abans extensa població rural dispersa és ara poc significativa. Al llarg del segle XX la demografia de la població s'ha mantingut; els alts i baixos com a resultat de la Guerra Civil o els canvis en l'economia local s'han anat compensant amb l'augment de població residencial, i des de l'any 2.000 el nombre d'habitants està en suau augment: actualment oscil·la entre els 2.250 i els 2.300 habitants.

La meitat de la població es dedica al sector dels serveis, però tant la indústria (especialment el sector tèxtil) com la construcció resisteixen els canvis dels temps tal com s'esdevé arreu de la comarca; l'activitat agrícola i forestal és actualment residual. El nivell d'estudis de la població ha millorat amb els anys, i actualment la meitat dels llorençans tenen estudis secundaris i augmenta el nombre d'universitaris; és de constatar com un sector molt petit del poble, d'artistes i intel·lectuals

residents, ha anat intervenint en el patrimoni al llarg dels darrers cent anys, des del nucli literari modernista del Marquet a inicis del s. XX fins als darrers monuments o manifestacions immaterials.

La principal via de comunicació és la carretera B-124 de Prats del Lluçanès, que a inicis del segle XX passà a substituir l'històric camí ral que passava per la muntanya per aquest nou traçat arran de riu. Hi ha dues carreteres més, una a l'est cap a Llinars del Vallès i la del nord, cap a les poblacions del Bages i recentment també Granera. A més, lògicament, hi ha tot un entramat de camins rurals que comuniquen els principals veïnats i masies del terme. El més important és el ramal de la Vall d'Horta, en part asfaltat; també cal destacar les pistes d'accés a la Vall de Mur, a Vallcàrcara i les dues que comuniquen amb Castellar del Vallès per Can Catafau, antics camins rals ara en desús. La resta es poden considerar senders, molts d'ells recuperats i mantinguts per la tradició excursionista. La proximitat del massís i Parc Natural de Sant Llorenç del Munt ha potenciat des de principis de segle les activitats de muntanya tant al sector ponentí del terme com, per extensió, arreu del territori. Tant la pràctica de la bicicleta de muntanya com també del ciclisme de carretera se serveixen de tota la xarxa de comunicacions.

2.3 Síntesi històrica

2.3.1 Prehistòria

Sant Llorenç Savall és alhora una població muntanyenca, d'una muntanya salvatge, i una població establerta a les valls, aprofitant els incipients recursos de rius i camins; aquestes dues característiques han anat configurant el poblament i el patrimoni natural i humà. No està lluny de les grans planes del Vallès i de la costa, i alhora gaudeix de la protecció de la Catalunya interior, un rerepaís que fa de fort coixí i terra de pas i intercanvi, tot i estar fora de les històriques vies i condicions de comunicació. Això ha propiciat un sòlid establiment humà des d'antic, que sense estar a primera línia de la vida del país ha tingut el suport de l'entorn per a establir-s'hi i crear comunitats arrelades i amb continuïtat. Pocs municipis poden gaudir de tanta varietat arqueològica.

El conjunt de les **Coves Simanyes** conserva importants vestigis de població eneolítica i calcolítica (primeres edats dels metalls), amb restes ceràmiques i diverses traces de poblament estable, a més de restes d'hàbitat animal. També són freqüents les troballes de destrals de pedra polida, fruit del poblament segur que proporcionaven aquestes muntanyes, els seus refugis i les seves aigües. És de destacar la recent troballa del dolmen de Roca Sareny, que reforça el coneixement del poblament anterior a aquesta etapa i contribueix a la xarxa de la Catalunya interior d'aquest tipus de sepultures; a més, va ser trobat inviolat i no va ser saquejat pels seus descobridors, de manera que per tot plegat constitueix potser una de les poques conseqüències positives de l'incendi que ha marcat la història recent del poble i del massís.

2.3.2 Època antiga: importància del poblament visigòtic

Si les notícies de poblament iber i romà són escasses, encara que presents arreu del massís i els territoris propers, al terme de Sant Llorenç Savall destaca de manera important el poblament visigòtic, que aporta una significativa etapa en l'antropització paisatgística. Per la seva rellevància local i també col·lectiva, els jaciments de les necròpolis de **Coll d'Eres** i de **Vallcàrcara**, a més de la perduda necròpolis del Coll de la Descàrrega, són testimoni d'un poblament inusual en una època molt determinada i poc documentada, segurament arrel de l'abandó d'Ègara fruit de lluites internes i invasions. La riquesa que ha aportat al terme aquesta possible població fugitiva és inestimable, i realment original dins la història del país: en efecte, per a conèixer la història de la pre-Catalunya dels segles VI a VIII, aquest oblidat impàs entre la romanitat tardana i les lluites entre musulmans i carolingis, cal passar per Sant Llorenç Savall. Els elements més significatius en són la **sivella de Coll d'Eres**, actualment al Museu de Terrassa, i la del **Coll de la Descàrrega**, en col·lecció particular.

2.3.3 Edat mitjana: les valls, ordenadores del territori.

Les manifestacions arquitectòniques medievals, especialment de l'art romànic amb les reformes posteriors, són prou representatives arreu del municipi tot i no haver-n'hi cap de caràcter excepcional. La història d'aquest territori entre els segles IX i XV s'ordena a l'ombra de la proximitat del Castell de Pera i del monestir de Sant Llorenç del Munt; l'estudi d'ambdós sants llorenç s'ha de fer inevitablement de manera conjunta. Un cop ordenat el territori per part del monestir, el castell de Pera garanteix la protecció militar i legislativa del territori, juntament amb dues guàrdies depenents, la torrota de la Roca i el dit "castell" -en realitat guàrdia- de Rocamur. Aquest és el l'àmbit denominat Lacera durant bona part de l'època medieval, i és aquí on es crea la divisió per parròquies, els masos pertinents i la resta d'elements estructurals, molts dels quals encara eren en ús o vigents fins fa poc (camins, molins...). L'actual paisatge històric parteix d'aquesta època i encara és, en certa manera, vivent.

La xarxa de població, ordenada a partir de les valls (especialment Vall d'Horta, Vall de Mur, Vallcàrcara i el nucli de població a l'entorn de Sant Llorenç) i les seves derivacions en camins, infraestructures d'aprofitament de l'aigua, indústries rurals, etc, arrenca d'aquesta època i dels criteris pautats pel castell i el monestir, establint unes bases que gairebé es mantindrien fins a inicis del segle XX. Molts dels masos, antics punts d'aquesta vital xarxa, ja són arqueologia però romanen en la documentació, en el record i en la toponímia, i han estat inventariats com a jaciments.

Les valls són patrimoni per si mateix, però destaca de manera significativa la **Vall d'Horta**. Malgrat els incendis dels anys 1971 i

sobretot 2003, la vall d'Horta constitueix un oasi d'excepció a tocar dels principals nuclis industrials i sobrepoblats del país, a redós d'una de les parts més feréstegues del massís. De probable inici de poblament alt-medieval estructurat a partir de l'aprofitament de la riera - infraestructura vigent fins nostres dies i al llarg de la qual van créixer masos, camps, molins, esglésies i castells-, l'autarquia que representa la Vall d'Horta està pendent d'un fil arrel de la desfeta del món rural al llarg del segle XX. L'equilibri entre l'economia rural i pagesa i el turisme, la presència alhora positiva i negativa de visitants i excursionistes, els canvis en les propietats i en l'aprofitament dels recursos naturals... fan que l'equilibri que ha mantingut la vall durant mil anys estigui al caire de la desaparició definitiva, amb un munt d'elements patrimonials que es drecen arreu com a testimoni d'aquesta personalitat.

2.3.4 Època moderna: l'apogeu de les indústries rurals i de la vinya

Al llarg dels segles XIV a XVI, i paral·lelament a l'abandó d'algunes cases fruit de la crisi baixmedieval, es produeix l'alliberament de molts masos del poder feudal i l'establiment del paisatge arqueològic actual: propietaris deslligats del castell i del monestir, repartiment dels masos ròncecs, infraestructures compartides pels veïns (camins, sèquia) en lloc de ser propietat d'un senyor, i l'augment demogràfic i per tant de poblament en aquesta època i fins al segle XIX. D'aquest llarg període resten nombrosos masos ja abandonats i actualment qualificables com a jaciment, i sobretot indústries rurals que, alguns amb inicis tardomedievals, s'anirien configurant en època moderna i es mantindrien fins fa poc: forns de calç, forns d'obra i de pega, molins, recs, rescloses i passeres, camins, ponts, etc... Són estructures que no depenen d'un propietari feudal sinó de petits propietaris enllaçats entre si. Igualment són d'aquesta època les abundants llindes datades, tant als masos aïllats com als nous carrers del poble, testimoni d'aquest creixement. Els masos amb més recursos s'amplien, incorporen rellotges de sol, galeries porxades i masoveries annexes. També és curiós constatar com els arbres singulars tenen a veure amb la història i l'economia d'aquests moments, sovint amb actituds de resistència dels propietaris de boscos a les tales indiscriminades de a partir del segle XVII.

Aquest paisatge seria alterat al llarg dels segles XVIII i XIX, i fins ben bé mitjan XX, pel cultiu massiu de la vinya, motor econòmic no només de Sant Llorenç Savall sinó de bona part de la Catalunya moderna rural. Els boscos apareixen arrasats de marges per a vinyes, de barraques i de nous corriols, i l'activitat propicia el naixement de nous masos, amb la presència contínua i gairebé aclaparadora de cups a totes les cases de pagès i en nombroses cases del poble. El nucli urbà, d'altra banda, acusa el creixement demogràfic amb nous carrers partint de l'espai central de la parròquia, la plaça i els masos de l'Agell i el Marquet de l'Era, que quedarien integrats a l'entramat urbà.

2.3.5 Època contemporània: fàbriques i burgesos

L'entrada de la indústria tèxtil no es produeix fins a finals de segle XIX però acaba tenint una gran transcendència en el poble, en primer lloc per l'abandó massiu del cultiu de la vinya a causa de la fil·loxera (i abandó del paisatge i de molts d'aquests elements rurals dels quals parlàvem) i l'entrada de les fàbriques al poble. El Vapor, tot i no tenir un gran interès arquitectònic, és significatiu del moment i embrió de l'actual activitat industrial. També és d'aquesta època el naixement de les noves carreteres (sobretot les de Castellar, Monistrol i Granera, però també el transcendent canvi de vessant de la carretera de la Vall d'Horta), de nous ponts i de nous moviments econòmics i humans.

Però amb les indústries també es produeix l'aparició d'una nova classe social i amb ella d'una nova arquitectura: la de l'estiueig i el modernisme. Si aquest canvi s'inicia amb l'arranjament de masies o de torres al poble, amb el temps, el fenomen de les urbanitzacions de segones residències condiciona els conseqüents canvis en el volum i activitat de la població. L'excursionisme, d'altra banda, inicia al segle XX el coneixement i estudi de l'entorn patrimonial natural i arqueològic a través del lleure, amb la descoberta de jaciments, cavitats, i l'interès per la història i la recerca local.

És en aquest context que es poden entendre algunes de les actuacions més recents, ja formant part d'aquest segle XXI: els primers monuments públics, les restauracions d'edificis o elements arquitectònics (des del Marquet de l'Era a la sèquia de la Vall d'Horta), l'adaptació a nous moviments econòmics (la reconversió en escola de natura de la Muntada)... o la reconversió del mas de l'Agell en equipament cultural.

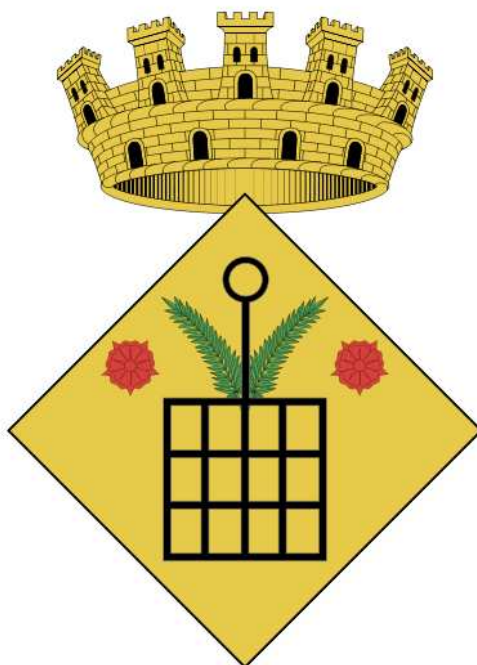
2.4 Toponímia

El nom de Sant Llorenç Savall neix com a oposició al monestir de Sant Llorenç del Munt: la primera vegada –que se'n tingui notícia– que aquest topònim apareix documentalment és l'any 1010, en motiu d'una donació de terres feta pel prevere de *Sancti Laurenti ipso valle*, és a dir un altre Sant Llorenç instal·lat a la vall. Tot i així, al mateix document ja s'hi esmenta el topònim de Lacera, anterior ja que és documentat des del 930. Amb la denominació de Lacera es coneix, fins a temps moderns, el territori de les valls a llevant del massís del Munt, que comprenia les parròquies de Vall d'Horta, de Mur i de Vallcàrcara, a més de la confluència de rius on s'hi establí la parròquia: és a dir, pràcticament tot el terme actual. Aquest territori estava sota la jurisdicció i protecció del castell de Pera i dues guàrdies, una de les quals pren el nom de la Torrota de la Roca. Així mateix, al límit de Vallcàrcara, hi ha la casa de Salallasera, nom derivat de "la sala de Lacera", extenent fins a aquest racó del terme la denominació de Lacera. A més d'una base toponímica originada en termes llatins i en noms visigòtics, el topònim de

Vallcàrcara segurament deriva de l'íber *kar-kar* ("pedra-pedra"), i que significaria vall de moltes pedres o entre pedres; la toponímia d'origen andalusí és inexistent. També cal assenyalar que l'any 1937 el municipi passà a denominar-se per un temps Ripoll del Vallès.

2.5 L'escut

L'escut oficial respon a les normatives heràldiques acceptades correntment en l'aplicació municipal. És un escut caironat, tal com correspon a un municipi; d'or, amb una graella de sable amb el mànec a dalt, i dues palmes de sinople ixent una a cada costat de la base del mànec, acompanyada de dues roses de gules, una a cada costat de la base del mànec. Per timbre mostra la corona mural de vila, amb vuit portes (se'n veuen quatre) i vuit torres (se'n veuen cinc). Les armes, per tant, responen als elements del patró Sant Llorenç i al seu martiri (la graella i les palmes) així com de la condició de vall fèrtil dels nuclis poblats (les roses), i deriven de la iconografia que sempre ha utilitzat la parròquia i també la vila. Aquest és l'escut aprovat l'11 de juliol de 1990. Tant als arxius de la parròquia, com al municipal, com en documents d'arxius privats es poden trobar documents històrics amb aquests elements gràfics, especialment la graella.

2.6 L'incendi de 2003

A l'hora de fer un diagnòstic global de la realitat històrica, natural i actual del municipi cal esmentar d'una manera especial l'incendi de l'agost de 2003, que va afectar greument i irreversible un element patrimonial importantíssim: el paisatge. Òbviament a més de cinc vides humanes, la major pèrdua va ser en massa boscosa i tot el que això significa per a la història de la vida rural, tan lligada al bosc: restes d'antics masos, camins, forns, cups i elements naturals singulars. El trauma col·lectiu i la necessària catarsi que va provocar aquest foc han influït en el coneixement i valoració del patrimoni local tant immoble com immaterial. Mentre d'una banda el foc va deixar nombrosos vestigis a la vista (més de dues-centes de barraques de vinya, un dolmen...), d'altres van resultar inevitablement alterats (camins d'emergència, masos habitats, l'accés o els entorns vegetals de les necròpolis visigòtiques o d'antics masos medievals), mentre que també ha generat nous punts d'interès patrimonial (monòlit de record, l'alteració definitiva de la vida a molts masos, un futur Museu del Foc...). L'incendi de 2003 ha estat, potser, el major esdeveniment històric al municipi en els darrers anys, amb la influència conseqüent en el mapa patrimonial.

2.7 Estat legal de protecció

Molts dels elements fitxats reben ja una protecció legal: a més del Parc Natural que comprèn bona part del terme, els tres castells estan declarats BCIN, i bona part dels masos, jaciments, carrers del poble i altres elements BCIL. Un dels quatre arbres significatius té també la qualificació d'Arbre Monumental. Aquesta protecció administrativa, però, no sempre es tradueix en protecció física, que sovint queda a mans de les possibilitats dels propietaris, ja sigui propietat pública o privada. Eventualment l'Ajuntament ha intervingut en casos d'extralimitació urbanística, com és el cas recent del Galí, on es va aplicar una ordre de demolició d'una sèrie d'edificis que no complien les normatives.

Darrerament es preveia la creació d'un Museu del Foc al lloc on actualment hi ha la masia de l'Agell. Actualment aquesta actuació està desestimada i el futur d'aquest edifici està encara per decidir.

2.8 Equipaments patrimonials existents

En l'actualitat l'únic equipament patrimonial actiu és el Marquet de les Roques, de titularitat pública i depenent del de la Diputació de Barcelona, però gestionat per una entitat privada. S'hi manté un horari de visites els caps de setmana, i a més de mostrar una exposició permanent sobre el passat literari del casal s'hi organitzen activitats culturals de caràcter familiar. La incidència d'aquestes activitats no sol ser gaire significativa en la població, i majorment hi acudeixen visitants de fora.

El poble no disposa actualment de cap equipament. Els elements patrimonials d'interès o bé són a l'aire lliure i d'accés obert (com el Castell de Pera, la Cova Simanya o les necròpolis visigòtiques) o bé són privats però es poden visitar demanant la clau (les esglésies romàniques rurals).

2.9 Valoració general del patrimoni de Sant Llorenç Savall

2.9.1 Coves prehistòriques i megalitisme

Pel que fa al patrimoni arqueològic corresponent a la prehistòria, cal destacar alguns elements, sobretot el conjunt de les **Coves Simanyes**, que conserva importants vestigis de població eneolítica i calcolítica (primeres edats dels metalls), i també l'únic sepulcre megalític conegut. El tractament d'aquests jaciments ha estat correcte, encara que molt del material arqueològic està perdut i els jaciments han estat i són molt visitats.

2.9.2 Vestigis visigòtics

Aquest període compta amb importants elements. En primer lloc, per la seva rellevància local i també col·lectiva, els jaciments de les necròpolis de **Coll d'Eres** i de **Vallcàrcara** i les restes que encara hi són visibles, dels quals sorgeixen, en segon terme, elements arqueològics mobles. Aquesta és la part del patrimoni que ha quedat més vulnerable i que pateix risc de desaparèixer.

2.9.3 Indústries rurals i vinya

És de destacar la riquesa i varietat d'elements patrimonials corresponents a l'arqueologia pre-industrial. Els forns de calç, forns d'obra o fins i tot forns de pega són abundants al terme, i es conserva una rica xarxa d'aprofitament hidràulic i molins fariners. Molts d'aquests elements encara estan lligats a les cases a les quals donaven servei. Alguns d'ells estan essent correctament recuperats, ja sigui per part dels propietaris (forn d'obra de la Roca, Trull de les Oliveres...) ja sigui per part de l'administració que en té cura (forn de pega i forn d'obra del Marquet...); d'altres han estat molt afectats des del seu abandó i corren el risc de perdre's (forn d'obra del Dalmau, tots els forns de calç).

En canvi, una activitat que va tenir una gran transcendència en l'economia i en el paisatge com és el carbó no ha deixat grans empremtes visibles; uns boscos recents, això sí, un poblament fins tard per part de carboners d'aixoplucs antics, i indústries derivades com la de la pega.

L'activitat vitivinícola va deixar una empremta profunda en el paisatge i en les dinàmiques socials, però va viure la seva època d'esplendor lligada al comerç amb Amèrica. Només la perdurabilitat d'aquesta activitat fins a la segona meitat del segle XX explica la importància que encara té en la idea de patrimoni per part de la població, així com en altres indrets propers pot haver-se anat diluint. El fet que els incendis hagin deixat vestigis molt palesos (marges, antics camins, cups, barraques de vinya...) ha estimulat l'estudi d'aquesta activitat i de les seves fràgils empremtes, encara que no hi hagi aquí elements singulars com les tines del baix Montcau o barraques amb un particular interès arquitectònic.

2.9.4 Cases modernistes i masies

L'aparició de la cultura de l'estiueig ha deixat un parell de mostres interessants d'arquitectura modernista: cal Berbis i, de manera representativa, el Marquet de les Roques. I també un interessant edifici d'estil eclèctic: ca l'Albagés. Igualment diverses fondes, com la fonda Rius i, a partir de mitjan segle XX, la restauració de moltes masies per a segones residències, sovint en mans d'industrials sabadellencs (com el Romeu, L'Armengol, la Busqueta o un gran nombre de cases del poble).

2.9.5 El patrimoni natural

El paisatge del municipi està fortament marcat pel massís de Sant Llorenç del Munt, amb els cims de la Mola i el Montcau. Fins i tot les zones més allunyades el tenen com a element determinant de l'horitzó. Des dels anys 80 el massís compta amb la protecció de la qualificació de Parc Natural integrat a la xarxa de Parcs de la Diputació de Barcelona. Dins aquesta protecció s'hi enquibeix la meitat del municipi, més o menys fins un poc més enllà del riu Ripoll. En aquest espai hi conviuen algunes de les zones més populars i trepitjades del Parc, com el sector de Coll d'Eres, el Montcau i les Simanyes, al costat d'espais força desconeguts, com la Vall de Mur.

Paral·lelament a aquesta realitat, una gran superfície del terme va ser afectada pels incendis de 2003. Tot i que molts sectors, com Vallcàrcara, eren coneguts com a zona d'interès excursionista i tractats correctament (camins balisats, GR senyalitzats, elements de patrimoni respectats...) actualment pateixen encara les dificultats de refeta. Els excursionistes locals tenen cura de mantenir els camins –que podrien perdre's- senyalitzats amb fites, així com els punts d'interès (fonts, avencs, jaciments...), però les intervencions immediates d'acció forestal tant per evitar l'erosió com per intentar la repoblació van alterar fortament camins i restes. Alguns elements han resultat inevitablement afectats, com el Roc del Cornut. Del 2003 ençà, les bardisses han crescut descontroladament en molts punts d'interès, no només dificultant el seu accés sinó amagant-los o malmetent-los.

2.9.6 El patrimoni immaterial

El patrimoni immaterial de Sant Llorenç Savall se centra en les manifestacions festives. A més de les **festes majors d'estiu i d'hivern** (aquesta ja perduda) cal destacar la recuperació recent d'una tradició abandonada als anys 70 com és el Pi de Maig. La recuperació de la festa ha estat un èxit de participació i acollida, i tot i la reimplantació recent la gent del poble ja se la sent seva de nou. En canvi, tot i la singularitat de la curiosa tradició de "penjar reis", aquesta es va perdre i és de delicada recuperació.

També cal remarcar els tradicionals **balls de gitanes**. Tot i no comptar amb repertori propi, el sol manteniment (de fet recuperació, l'any 1985) d'aquesta activitat tan típica del Vallès fa de Sant Llorenç Savall un dels pobles que mantenen actius els balls de gitanes, que encara que no siguin exclusius d'aquesta comarca formen part del seu folklore característic.

També és de destacar com s'han anat mantenint les **llegendes i fets locals**, fins al punt que algunes rondalles locals, com la de la vella del Dalmau, figuren en els principals reculls de llegendes de l'àmbit català.

Altres activitats festives o culturals són ben recents i no s'han tingut en compte, ja que caldrà veure si amb el temps acaben arrelant com una realitat més o bé si són fruit d'un interès puntual per part d'un sector del poble. És el cas del **Festival de Titelles**, que l'any 2008 ha arribat a la seva 13^a. edició i forma part dels circuits del món dels titelles, però que té el seu origen i manteniment en un sector molt restringit de professionals residents al poble. O els Tres Tombs, festa que si bé és pròpia en moltes poblacions catalanes, a Sant Llorenç Savall és de recent implantació, sense substrat tradicional, per part del sector professional de la hípica. Potser algunes d'aquestes activitats acabin arrelant com a pròpies en un futur. També hi ha la intenció per part del consistori i les regidories de festes i cultura de recuperar la festa major d'hivern així com d'acabar creant uns gegants per al poble, elements que actualment s'han perdut o no existeixen però que potser en el futur esdevinguin una referència cultural i festiva.

2.9.7 El patrimoni documental

El manteniment de documentació local s'ha fet bàsicament per les dues vies més habituals: l'arxiu municipal i el parroquial, que encara que no es guardi tot enterament al municipi és obert a la consulta pública. Però hi ha una interessant tercera via de fonts documentals com són els arxius privats. De fet, és gràcies a la consulta d'aquests documents i pergamins esparsos per les masies del terme que en el seu moment Antoni Ferrando va anar reconstruint el passat del municipi, i altres historiadors han ampliat aquest coneixement amb buidats d'arxius

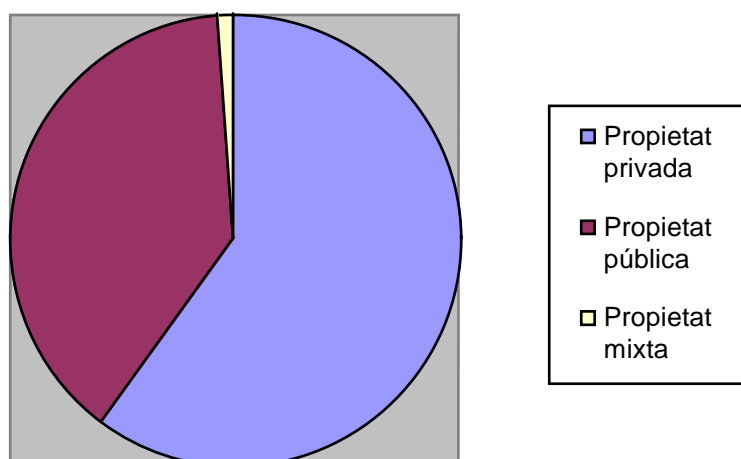
locals: Manel Pagès investigà molt l'arxiu de Moià, i Jaume Valls el de la Corona d'Aragó.

És molt interessant doncs, la iniciativa de l'associació Lacera de recollir còpies de la documentació local tant privada com pertanyent a altres arxius; si en un principi semblava que l'aportació de fotografies antigues per part de la gent del poble podia ser una iniciativa de bona acollida, l'extensió d'aquesta crida pública als arxius privats de masies, cases de pagès i famílies del poble pot acabar fent de l'arxiu de Lacera una referència important encara que sigui en forma de còpies.

2.10 Anàlisi quantitativa dels elements inventariats

El nombre total d'elements inventariats és de 178. A continuació es detallen, en taules percentuals i gràfics, algunes de les dades més rellevants.

2.10.1 Percentatges i gràfics segons la propietat:

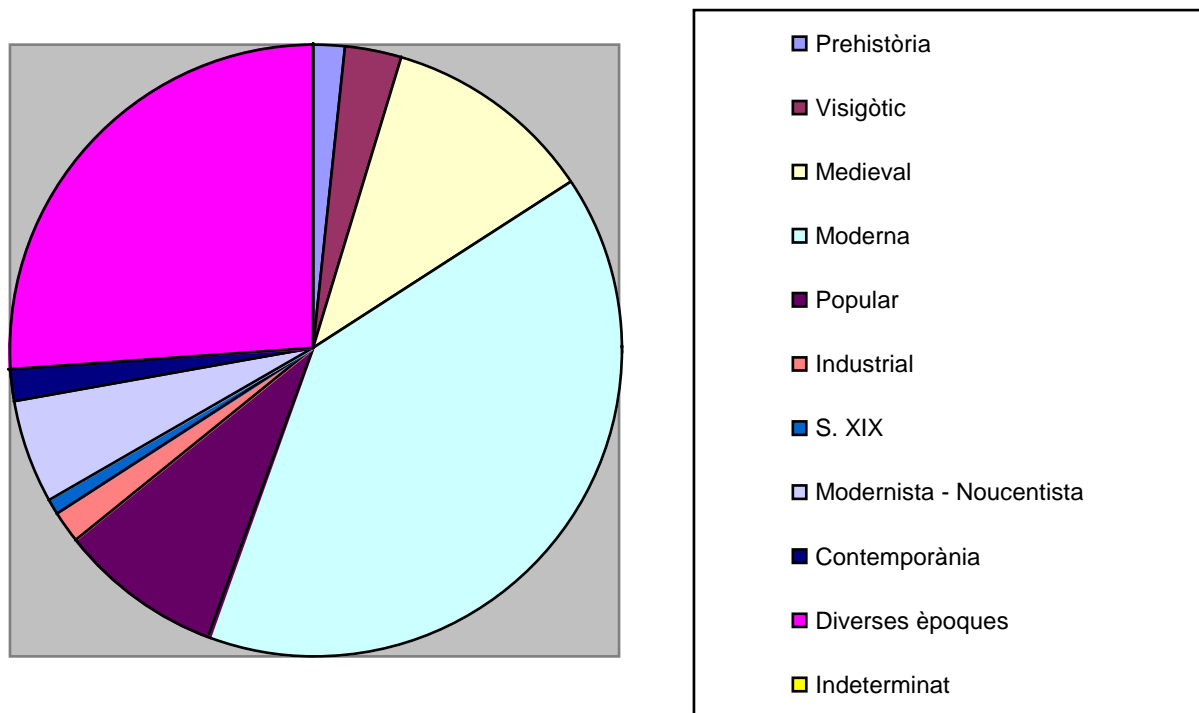

Propietat privada	107	60,1%
Propietat pública	69	38,8 %
Propietat mixta	2	1,1 %

La majoria dels elements inventariats són de propietat privada; només la propietat de la Diputació de Barcelona de molts espais i elements del Parc Natural equilibra els elements públics, a més dels espais comuns de l'Ajuntament com ara carrers o camins. Els elements de propietat mixta són grans espais amb propietaris privats i administracions públiques.

2.10.2 Percentatges i gràfics per èpoques o estils:

El nombre total d'elements d'aquest quadre és menor del total de fitxes inventariades, ja que lògicament no s'hi compten els elements naturals, l'època o estil dels quals no és quantificable, així com tampoc els camins.

Època / Estil	Nombre	Percentatge
Prehistòria	2	1,4 %
Visigòtic	4	2,8 %
Medieval	14	9,9 %
Moderna (o estil barroc)	50	35,5 %
Obra popular	11	7,8 %
Obra industrial	2	1,4 %
Segle XIX	1	0,7 %
Modernista o noucentista	7	5 %
Contemporània	2	1,4 %
Diverses èpoques	33	23,4 %
Època o estil indeterminat	15	10,6 %

El percentatge més elevat es correspon als elements d'època moderna, en què s'ha comptat tota l'arquitectura rural d'entre els segles

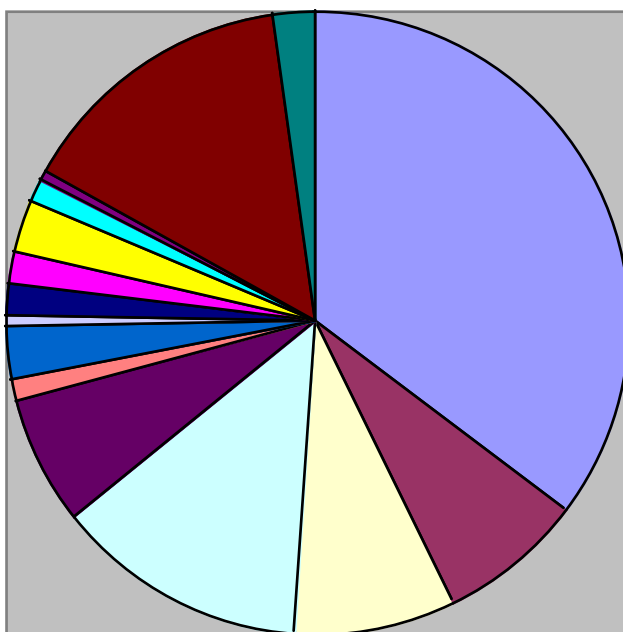
XVI i XIX, sovint difícil de destriar. També són de destacar els elements que encara perviuen d'època medieval i les poques, però significatives, fitxes d'època prehistòrica i visigòtica. No hi ha cap element conegut ni de la cultura ibèrica ni de la romanització.

Cal destacar l'elevat nombre d'elements qualificats com de "diverses èpoques", especialment en el cas de masos documentats en època medieval, de vegades fins i tot encara amb elements medievals detectables, que es confegeixen en època moderna i que han pogut persistir, els darrers anys, amb reformes i afegits arquitectònics del segle XX.

2.10.3 Percentatges i gràfics segons la tipologia:

Tipologia	Nombre	Percentatge
Edificis	63	35,3%
Conjunts arquitectònics	13	7,3 %
Elements arquitectònics	15	8,4 %
Jaciments	23	12,9 %
Obra civil	12	6,8 %
Elements urbans	2	1,1 %
Objectes	5	2,9 %
Col·leccions	1	0,5 %
Fons documentals	3	1,7 %
Manifestacions festives	3	1,7 %
Tradicions orals	5	2,9 %
Música i dansa	2	1,1 %
Costumari	1	0,5 %
Zones d'interès natural	26	14,7 %
Espècimens botànics singulars	4	2,2 %

Entre els edificis tant s'hi troben els masos i edificacions urbanes com també petits elements de la indústria rural. L'elevat nombre de jaciments es correspon, a més dels jaciments arqueològics, a masos rònecs o altres edificis rurals enrunats des de fa segles. També és notable l'elevat nombre d'elements d'interès natural, com per exemple els nombrosos avencs del massís de Sant Llorenç del Munt. Per contra, els objectes i les col·leccions són escassos en un terme sense cap museu ni centre d'interpretació propi.

- Edificis
- Conjunts arq.
- Elements arq.
- Jaciments
- Obra civil
- Elem. urbans
- Objectes
- Col·leccions
- Fons docum.
- Manif. festives
- Trad. orals
- Mús. i dansa
- Costumari
- Zones int. nat.
- Esp. botànics

3. Llistat d'elements fitxats i no fitxats

3.1 Criteris de selecció dels elements no fitxats

Per elaborar la llista d'elements no fitxats hem seguit els següents criteris a l'hora de fitxar-los o no:

- Hem inclòs a la llista l'elements no fitxats aquells que tenen un interès molt limitat, però que val la pena que apareguin almenys referenciats.
- No hem inclòs en aquesta llista els elements ja desapareguts, excepte quan en pot quedar algun vestigi, encara que siguin de poca importància.

3.2 Llistat d'elements no fitxats

3.2.1 Dolmen de la Creu Vermella

Cal recordar aquí que bona part de la historiografia local s'ha fet ressò, d'ençà dels anys 70, d'un possible dolmen a l'indret anomenat "la Creu Vermella". La ubicació podria ser la idònia per a construccions d'aquest tipus, i unes grans lloses ran de camí haguessin pogut formar-ne part. Les hipòtesis es basen altrament en el testimoni oral de gent que havia conegut l'entorn abans d'obrir-s'hi l'actual pista forestal, que sembla que alterà la disposició d'aquestes lloses. En inspecció visual no creiem poder considerar que aquestes lloses formessin part d'un megàlit o dolmen, i per aquesta raó no ha estat inventariat en el present treball. D'altra banda, l'associació Lacera es va posar en contacte amb membres del grup de recerca i estudi del megalitisme GESEART, els quals no van voler tampoc confirmar, ni descartar, que es tractés d'una construcció megalítica.

3.2.2 Can Salvi

Aquest element consta com a BCIL amb el núm. 761 del catàleg, però ha estat descartat per trobar-se fora dels límits del municipi.

3.2.3 Casal del carrer Barcelona

Aquest element consta en l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat, amb la fitxa núm. 34373. Això no obstant, la fitxa d'aquest inventari no dona més informació i no hem sabut localitzar de quina casa en concret es tractava.

3.2.4 Col·lecció particular de la masia de l'Armengol

La masia de l'Armengol té una col·lecció formada per elements diversos recollits pel propietari, és citada sovint en la bibliografia, però no és possible visitar-la ja que el propietari no sol ser habitualment a la casa. Alguna publicació recull aquesta col·lecció com a "Museu", però òbviament no s'acull a cap normativa d'aquest tipus.

3.2.5 Col·lecció d'eines del camp de Miquel Casals

El veí de Sant Llorenç Miquel Casals conserva una col·lecció d'eines del camp que ha estat la base de l'estudi del treball al camp i especialment a la vinya al núm. 6 de la revista *Lacera* i, per tant, també ha tingut una certa transcendència pública. S'ha descartat igualment per no tenir un accés regulat.

3.2.6 Col·lecció particular de la masia de la Busqueta

La masia de la Busqueta conserva una col·lecció d'objectes interessants, bàsicament eines del camp i antiguitats. Tot i el seu interès etnològic i el seu volum, conté molts elements de procedència incerta, sovint fruit d'adquisicions a antiquaris, i podrien falsejar la informació immediata sobre el territori.

3.2.7 Col·lecció particular de la masia del Romeu

La masia del Romeu també conserva una col·lecció interessant; igualment, en molts casos, fruit d'adquisicions en antiquaris. Aquest tipus de col·leccions són fruit del zel dels seus propietaris però no gaudeixen de cap protecció específica, i poden canviar amb el temps o acabar venudes o disperses. La seva fragilitat desaconsella que siguin fitxades.

3.2.8 Barraques de vinya

L'incendi de l'estiu de 2003 va deixar al descobert encara moltes més barraques de vinya de les que ja eren conegudes: en una població que es va dedicar quasi exclusivament a aquest cultiu des del s. XVII fins ben entrat el segle XX aquesta presència de barraques arriba a ser aclaparadora. Fins i tot hi ha particulars que han aprofitat els efectes del foc per a fer un inventari d'aquests elements, que potser algun dia vegin la llum a través d'entitats, publicacions o exposicions locals. Però malgrat el seu interès històric, econòmic o social, i sense desdir l'esperonament en la seva recerca i inventari que han impulsat algunes entitats o persones, la majoria de les barraques de vinya d'aquest territori no tenen cap element constructiu o arquitectònic que les singularitzi. Fitxar-les en gran nombre hagués suposat doblar el nombre d'elements de manera innecessària.

Finalment s'han obert sis fitxes com a representativitat del conjunt, ja que sembla que el nombre de barraques dins el terme podria

superar el centenar. Les barraques seleccionades són totes molt senzilles i d'ídèntica tipologia: rodones, sobre roca mare, amb sortida de fums i aïllades. No hi ha barraques de vinya diferents en tot el terme; només n'hi ha una feta aprofitant el talús d'un marge i una altra amb alguns elements propers d'aprofitament del terreny. S'ha procurat que la selecció tingués una representativitat en indrets ben separats del territori, que fossin de fàcil accés i, en algun cas, que haguessin merescut alguna atenció o restauració per part de la propietat i fins i tot algun esment en publicacions locals.

3.2.9 Sardana "Sant Llorenç"

Es coneixen com a mínim tres sardanes de Sant Llorenç Savall:

La "Salut, vila llorençana" de Vicenç Olivé i Mullor del 1979

La "Llorençana" d'Àngel Catafau i Salvó estrenada el 1982

I "Els dinàmics de Comabella" de Carles Rovira i Reixach del 1988. Estrenada el dia 11 de juny de 1988.

Llistat per numeració

NumFitxa	Denominació	Codi	Ambit	Tipologia
1	Santa Maria del castell de Pera	14	Patrimoni immoble	Jaciment
2	Sant Feliu de Vallcàrcara (Sant Feliuet, Sant Filuet)	11	Patrimoni immoble	Edifici
3	Sant Pere de Mur (Sant Pere del Dalmau)	11	Patrimoni immoble	Edifici
4	Sant Jaume de Vallverd	11	Patrimoni immoble	Edifici
5	Església Parroquial de Sant Llorenç Savall	11	Patrimoni immoble	Edifici
6	El Marquet de l'Era	11	Patrimoni immoble	Edifici
7	Masia de Ponsferrer (Pont Ferrer, Ponçferrer)	11	Patrimoni immoble	Edifici
8	L'Agell (mas Cadireta o Sacadireta)	11	Patrimoni immoble	Edifici
9	Torre dels Carlins (Castell dels Carlins)	11	Patrimoni immoble	Edifici
10	Ca l'Albagés (Torre de l'Albagés)	11	Patrimoni immoble	Edifici
11	Cal Però	11	Patrimoni immoble	Edifici
12	C/ Nou 33 (Cal Gep de la Font, Casa Genestó)	11	Patrimoni immoble	Edifici
13	Cal Blasi (Cal Sr. Blasi)	11	Patrimoni immoble	Edifici
14	Cal Berbis	11	Patrimoni immoble	Edifici
15	Cal Maurici	11	Patrimoni immoble	Edifici
16	Comabella	11	Patrimoni immoble	Edifici
17	Fonda Rius	11	Patrimoni immoble	Edifici
18	Cal Ferrer del Mig	11	Patrimoni immoble	Edifici
19	Ctra. Monistrol 14 i 14 bis	11	Patrimoni immoble	Edifici
20	Ctra de Monistrol 80	11	Patrimoni immoble	Edifici
21	Escoles (Escoles Velles, Casa de Cultura)	11	Patrimoni immoble	Edifici
22	Molí de l'Agell	11	Patrimoni immoble	Edifici
23	El Vapor (Vapor Ros)	11	Patrimoni immoble	Edifici

24	Celler Cooperatiu	11	Patrimoni immoble	Edifici
25	La Fassina	11	Patrimoni immoble	Edifici
26	La Roca	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
27	Molí de la Roca	11	Patrimoni immoble	Edifici
28	Comadran	11	Patrimoni immoble	Edifici
29	Les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici
30	Molí vell de les Oliveres.	11	Patrimoni immoble	Edifici
31	Molí nou de les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici
32	Can Brossa	11	Patrimoni immoble	Edifici
33	La Muntada	11	Patrimoni immoble	Edifici
34	El Romeu	11	Patrimoni immoble	Edifici
35	Pregona (Comapregona)	11	Patrimoni immoble	Edifici
36	Agramunt	11	Patrimoni immoble	Edifici
37	El Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici
38	El Daví	11	Patrimoni immoble	Edifici
39	L'Armengol (L'Ermengol, erròniament Cal Panxot)	11	Patrimoni immoble	Edifici
40	Salallasera (Salallessera, La Sala de Lacera)	11	Patrimoni immoble	Edifici
41	Vilaterçana (Vilatersana)	11	Patrimoni immoble	Edifici
42	Cal Mesquita	11	Patrimoni immoble	Edifici
43	El Vilet	11	Patrimoni immoble	Edifici
44	El Galí	11	Patrimoni immoble	Edifici
45	El Genescà	11	Patrimoni immoble	Edifici
46	Cal Llop	11	Patrimoni immoble	Edifici
47	La Busqueta	11	Patrimoni immoble	Edifici
48	Can Sallent	11	Patrimoni immoble	Edifici
49	Collmonner (Coll Monner, Mas Monner)	11	Patrimoni immoble	Edifici
50	La Serra (La Serra de Gavarres)	11	Patrimoni immoble	Edifici
51	Castell de Pera	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
52	El Marquet de les Roques	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
53	Carrer Barcelona	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
54	Carrer Nou	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
55	Carrer del Raval	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
56	Carrer del Bisbe Solà	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
57	Carrer de la Rectoria	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
58	Carrer Vic	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
59	Carrer del Calvari	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
60	Carrer de Sant Feliu	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
61	Plaça Major	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
62	Forn de Pega del Marquet	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
63	Forn d'obra del Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici
64	Forn d'obra de Pregona	11	Patrimoni immoble	Edifici

65	Forn d'obra de les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici
66	Forn d'obra del Marquet de les Roques	11	Patrimoni immoble	Edifici
67	Forn d'obra de la Roca	11	Patrimoni immoble	Edifici
68	Forn d'obra de Cal Cagaire (o del cementiri)	11	Patrimoni immoble	Edifici
69	Forn de calç de la Muntada	11	Patrimoni immoble	Edifici
70	Forn de calç del Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici
71	Forn de calç del Daví	11	Patrimoni immoble	Edifici
72	Barraca de vinya d'Agramunt	11	Patrimoni immoble	Edifici
73	Trull de la Roca	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
74	Trull de les Oliveres	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
75	Cups de cal Mesquita	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
76	Cup de Vallcàrcara	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
77	Cup de cal Llogari	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
78	Creu de Ricó	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
79	Creu del Calvari (Creu de terme, de l'era del Cò)	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
80	Font de cal Llogari	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
81	Font del Llor	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
82	Font del Daví	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
83	Font de l'Aixeta	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
84	Les Fontanelles (Font de Les Fontanelles, Font de l'hort de la Busqueta).	51	Patrimoni natural	Zones d'interès
85	Font Flàvia (de l'Auflàvia)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès
86	Conjunt neolític de les Simanyes	14	Patrimoni immoble	Jaciment
87	Megàlit de Roca Sareny (Dolmen de Roca Sareny)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
88	Necròpolis visigòtica de Coll d'Eres (o dels cingles del Marquet)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
89	Necròpolis visigòtica de Vallcàrcara	14	Patrimoni immoble	Jaciment
90	Domus de Vallverd (Casal o castell de Vallverd)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
91	Castell de Rocamur (Guàrdia de Rocamur, Castell de mur, Castell Gavatx, Màquina de tren)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
92	Torrota de la Roca (Torre de Lacera, Castell de la Roca, Torre del Moro)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
93	Torre de senyals de la Roca	14	Patrimoni immoble	Jaciment
94	Construcció del Coll de la Descàrrega	14	Patrimoni immoble	Jaciment
95	Les Casetes del Bufí (o del Bofí, els corralos de Can Pèlacs, els Corralos del Daví)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
96	La Costa (mas o bauma dels corralots d'Agramunt)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
97	El Borrell (Les Tres parets)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
98	El Vinardell (o Vilardell)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
99	Saladelafont	14	Patrimoni immoble	Jaciment
100	Cal Llogari (La Sala de Font Llogari)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
101	El Barroer (El Barruó)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
102	La Codina	14	Patrimoni immoble	Jaciment

103	El Paretó (Obàgols, Ubàgols)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
104	El Crestó	14	Patrimoni immoble	Jaciment
105	Mas Palomeres	14	Patrimoni immoble	Jaciment
106	El Valumí (Balomí, Valomí, Balumí)	14	Patrimoni immoble	Jaciment
107	Rec de la Vall d'Horta (Sèquia de la Vall d'Horta)	15	Patrimoni immoble	Obra civil
108	Pont de la Roca	15	Patrimoni immoble	Obra civil
109	Pont de la Vila	15	Patrimoni immoble	Obra civil
110	Camí vell de Granera (Antic camí ral de Vic, PR-C 145 - 145.1)	15	Patrimoni immoble	Obra civil
111	Camí ral de Sant Llorenç Savall a Castellterçol (PR-C 145 - 145.3)	15	Patrimoni immoble	Obra civil
112	Camí ral de Sant Llorenç Savall a Caldes de Montbui (PR 30)	15	Patrimoni immoble	Obra civil
113	Camí de Sant Llorenç Savall a Terrassa (o a Sant Feliu del Racó).	15	Patrimoni immoble	Obra civil
114	Monument a Lluís Companys	21	Patrimoni moble	Element urbà
115	Memòria del foc (Monòlit en record de les víctimes dels incendis de 2003)	21	Patrimoni moble	Element urbà
116	Sivella visigòtica de Coll d'Eres	22	Patrimoni moble	Objecte
117	Sivella visigòtica del coll de la Descàrrega (o del coll del Galí, de Granera)	22	Patrimoni moble	Objecte
118	Retaule St. Pere de Mur (o del Dalmau)	22	Patrimoni moble	Objecte
119	Antigues portes del cementiri	22	Patrimoni moble	Objecte
120	Tresor parroquial	23	Patrimoni moble	Col.lecció
121	Arxiu Municipal	32	Patrimoni documental	Fons documental
122	Arxiu parroquial	32	Patrimoni documental	Fons documental
123	Arxiu del Centre d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall, Lacera	32	Patrimoni documental	Fons documental
124	Festa Major d'estiu	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
125	Festa Major d'hivern	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
126	Pi de maig	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives
127	Drac de Sant Llorenç	43	Patrimoni immaterial	Tradició oral
128	Els dimonis del Borrell	43	Patrimoni immaterial	Tradició oral
129	El roc del Cornut	43	Patrimoni immaterial	Tradició oral
130	L'àvia del Dalmau (la vella del Dalmau)	43	Patrimoni immaterial	Tradició oral
131	El minyó de Sant Llorenç (Bandoler local)	43	Patrimoni immaterial	Tradició oral
132	Ball de gitanes	44	Patrimoni immaterial	Música i dansa
133	Caramelles	44	Patrimoni immaterial	Música i dansa
134	Penjar Reis	45	Patrimoni immaterial	Costumari

135	La Vall d'Horta	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
136	Les Fogueroses	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
137	Avenc de Pregona	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
138	Cau dels Emboscats	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
139	Cova Simanya (Cova Simanya Gran)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
140	Cova Simanya Petita	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
141	Cova de l'Àngel (o de Bellver)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
142	Cova gran de les Fogueroses	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
143	Cova de la canal de la Tanca (Cova de l'Ensorrament, forat de la canal de la Tanca)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
144	Cova dels Gossos	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
145	Avenc de la canal de la Ravella	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
146	Avenc del Daví	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
147	Avenc del Xarop	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
148	Avenc del Pi de les Quatre Besses	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
149	Balma d'Abellerols (Cova d'Abellerols, de Baiarols)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
150	Cova Simanya Nova (o de la Canal o del Torrent)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
151	Forat d'en Perer (o d'en Paré)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
152	Roc del Cornut	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
153	Font de Cal Llogari	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
154	Gorg de Vilaterçana	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
155	Alzina d'en Crispiano	52	Patrimoni natural	Especimens botànics
156	Pi gros de la Roca	52	Patrimoni natural	Especimens botànics
157	Pi de les Quatre Besses	52	Patrimoni natural	Especimens botànics
158	Pinassa del Dalmau	52	Patrimoni natural	Especimens botànics
159	Cup de Saladelafont	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
160	Avenc Gran de la Muntada	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
161	Avenc Petit de la Muntada	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
162	Balmes d'en Carné (Coves del Carné)	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
163	Bassa del Marquet de les Roques	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
164	Passeig dels Arbres	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic
165	Sifó de la Roca	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic
166	Font del Balumí	51	Patrimoni natural	Zones d'interes
167	Camí ramader de Castellar a Castellterçol (Camí ramader del Pirineu)	15	Patrimoni immoble	Obra civil
168	Camí de Sant Llorenç a Mura	15	Patrimoni immoble	Obra civil
169	Camí de Sant Llorenç a Monistrol, 'Camí del Riu'	15	Patrimoni immoble	Obra civil
170	GR 5	15	Patrimoni immoble	Obra civil
171	GR 173	15	Patrimoni immoble	Obra civil
172	Imatge de la Maredeu "dels Ous" de la Vall d'Horta	22	Patrimoni moble	Objecte
173	Hipogeu de la plaça	14	Patrimoni immoble	Jaciment
174	Barraca de vinya del Cumònia	11	Patrimoni immoble	Edifici

175	Barraca de vinya del torrent de les Comes	11	Patrimoni immoble	Edifici
176	Barraca de vinya de Coll Roig	11	Patrimoni immoble	Edifici
177	Barraca de vinya del Rossell	11	Patrimoni immoble	Edifici
178	Barraca de vinya de la Busqueta	11	Patrimoni immoble	Edifici

Llistat per denominació

Denominació	Codi	Ambit	Tipologia	NumFitxa
Agramunt	11	Patrimoni immoble	Edifici	36
Alzina d'en Crispiano	52	Patrimoni natural	Especimens botànics	155
Antigues portes del cementiri	22	Patrimoni moble	Objecte	119
Arxiu del Centre d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall, Lacera	32	Patrimoni documental	Fons documental	123
Arxiu Municipal	32	Patrimoni documental	Fons documental	121
Arxiu parroquial	32	Patrimoni documental	Fons documental	122
Avenc de la canal de la Ravella	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	145
Avenc de Pregona	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	137
Avenc del Daví	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	146
Avenc del Pi de les Quatre Besses	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	148
Avenc del Xarop	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	147
Avenc Gran de la Muntada	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	160
Avenc Petit de la Muntada	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	161
Ball de gitanes	44	Patrimoni immaterial	Música i dansa	132
Balma d'Abellerols (Cova d'Abellerols, de Baiarols)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	149
Balmes d'en Carné (Coves del Carné)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	162
Barraca de vinya d'Agramunt	11	Patrimoni immoble	Edifici	72
Barraca de vinya de Coll Roig	11	Patrimoni immoble	Edifici	176
Barraca de vinya de la Busqueta	11	Patrimoni immoble	Edifici	178
Barraca de vinya del Cumònia	11	Patrimoni immoble	Edifici	174
Barraca de vinya del Rossell	11	Patrimoni immoble	Edifici	177
Barraca de vinya del torrent de les Comes	11	Patrimoni immoble	Edifici	175
Bassa del Marquet de les Roques	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	163
C/ Nou 33 (Cal Gep de la Font, Casa Genestó)	11	Patrimoni immoble	Edifici	12
Ca l'Albagés (Torre de l'Albagés)	11	Patrimoni immoble	Edifici	10
Cal Berbis	11	Patrimoni immoble	Edifici	14
Cal Blasi (Cal Sr. Blasi)	11	Patrimoni immoble	Edifici	13
Cal Ferrer del Mig	11	Patrimoni immoble	Edifici	18
Cal Llogari (La Sala de Font Llogari)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	100
Cal Llop	11	Patrimoni immoble	Edifici	46
Cal Maurici	11	Patrimoni immoble	Edifici	15
Cal Mesquita	11	Patrimoni immoble	Edifici	42

Cal Però	11	Patrimoni immoble	Edifici	11
Camí de Sant Llorenç a Monistrol, 'Camí del Riu'	15	Patrimoni immoble	Obra civil	169
Camí de Sant Llorenç a Mura	15	Patrimoni immoble	Obra civil	168
Camí de Sant Llorenç Savall a Terrassa (o a Sant Feliu del Racó).	15	Patrimoni immoble	Obra civil	113
Camí ral de Sant Llorenç Savall a Caldes de Montbui (PR 30)	15	Patrimoni immoble	Obra civil	112
Camí ral de Sant Llorenç Savall a Castellterçol (PR-C 145 - 145.3)	15	Patrimoni immoble	Obra civil	111
Camí ramader de Castellar a Castellterçol (Camí ramader del Pirineu)	15	Patrimoni immoble	Obra civil	167
Camí vell de Granera (Antic camí ral de Vic, PR-C 145 - 145.1)	15	Patrimoni immoble	Obra civil	110
Can Brossa	11	Patrimoni immoble	Edifici	32
Can Sallent	11	Patrimoni immoble	Edifici	48
Caramelles	44	Patrimoni immaterial	Música i dansa	133
Carrer Barcelona	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	53
Carrer de la Rectoria	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	57
Carrer de Sant Feliu	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	60
Carrer del Bisbe Solà	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	56
Carrer del Calvari	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	59
Carrer del Raval	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	55
Carrer Nou	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	54
Carrer Vic	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	58
Castell de Pera	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	51
Castell de Rocamur (Guàrdia de Rocamur, Castell de mur, Castell Gavatx, Màquina de tren)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	91
Cau dels Emboscats	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	138
Celler Cooperatiu	11	Patrimoni immoble	Edifici	24
Collmonner (Coll Monner, Mas Monner)	11	Patrimoni immoble	Edifici	49
Comabella	11	Patrimoni immoble	Edifici	16
Comadran	11	Patrimoni immoble	Edifici	28
Conjunt neolític de les Simanyes	14	Patrimoni immoble	Jaciment	86
Construcció del Coll de la Descàrrega	14	Patrimoni immoble	Jaciment	94
Cova de la canal de la Tanca (Cova de l'Ensorrament, forat de la canal de la Tanca)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	143
Cova de l'Àngel (o de Bellver)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	141
Cova dels Gossos	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	144
Cova gran de les Fogueroses	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	142
Cova Simanya (Cova Simanya Gran)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	139
Cova Simanya Nova (o de la Canal o del Torrent)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	150
Cova Simanya Petita	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	140

Creu de Ricó	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	78
Creu del Calvari (Creu de terme, de l'era del Cò)	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	79
Ctra de Monistrol 80	11	Patrimoni immoble	Edifici	20
Ctra. Monistrol 14 i 14 bis	11	Patrimoni immoble	Edifici	19
Cup de cal Llogari	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	77
Cup de Saladelafont	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	159
Cup de Vallcàrcara	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	76
Cups de cal Mesquita	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	75
Domus de Vallverd (Casal o castell de Vallverd)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	90
Drac de Sant Llorenç	43	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	127
El Barroer (El Barrué)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	101
El Borrell (Les Tres parets)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	97
El Crestó	14	Patrimoni immoble	Jaciment	104
El Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici	37
El Daví	11	Patrimoni immoble	Edifici	38
El Galí	11	Patrimoni immoble	Edifici	44
El Genescà	11	Patrimoni immoble	Edifici	45
El Marquet de l'Era	11	Patrimoni immoble	Edifici	6
El Marquet de les Roques	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	52
El minyó de Sant Llorenç (Bandoler local)	43	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	131
El Paretó (Obàgols, Ubàgols)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	103
El roc del Cornut	43	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	129
El Romeu	11	Patrimoni immoble	Edifici	34
El Valumí (Balomí, Valomí, Balumí)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	106
El Vapor (Vapor Ros)	11	Patrimoni immoble	Edifici	23
El Vilet	11	Patrimoni immoble	Edifici	43
El Vinardell (o Vilardell)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	98
Els dimonis del Borrell	43	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	128
Escoles (Escoles Velles, Casa de Cultura)	11	Patrimoni immoble	Edifici	21
Església Parroquial de Sant Llorenç Savall	11	Patrimoni immoble	Edifici	5
Festa Major d'estiu	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	124
Festa Major d'hivern	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	125
Fonda Rius	11	Patrimoni immoble	Edifici	17
Font de cal Llogari	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	80
Font de Cal Llogari	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	153
Font de l'Aixeta	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	83
Font del Balumí	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	166

Font del Daví	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	82
Font del Llor	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	81
Font Flàvia (de l'Auflàvia)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	85
Forat d'en Perer (o d'en Paré)	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	151
Forn de calç de la Muntada	11	Patrimoni immoble	Edifici	69
Forn de calç del Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici	70
Forn de calç del Daví	11	Patrimoni immoble	Edifici	71
Forn de Pega del Marquet	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	62
Forn d'obra de Cal Cagaire (o del cementiri)	11	Patrimoni immoble	Edifici	68
Forn d'obra de la Roca	11	Patrimoni immoble	Edifici	67
Forn d'obra de les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici	65
Forn d'obra de Pregona	11	Patrimoni immoble	Edifici	64
Forn d'obra del Dalmau	11	Patrimoni immoble	Edifici	63
Forn d'obra del Marquet de les Roques	11	Patrimoni immoble	Edifici	66
Gorg de Vilaterçana	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	154
GR 173	15	Patrimoni immoble	Obra civil	171
GR 5	15	Patrimoni immoble	Obra civil	170
Hipogeu de la plaça	14	Patrimoni immoble	Jaciment	173
Imatge de la Maredeu "dels Ous" de la Vall d'Horta	22	Patrimoni mòbil	Objecte	172
L'Agell (mas Cadireta o Sacadireta)	11	Patrimoni immoble	Edifici	8
La Busqueta	11	Patrimoni immoble	Edifici	47
La Codina	14	Patrimoni immoble	Jaciment	102
La Costa (mas o bauma dels corralots d'Agramunt)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	96
La Fassina	11	Patrimoni immoble	Edifici	25
La Muntada	11	Patrimoni immoble	Edifici	33
La Roca	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	26
La Serra (La Serra de Gavarres)	11	Patrimoni immoble	Edifici	50
La Vall d'Horta	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	135
L'Armengol (L'Ermengol, erròniament Cal Panxot)	11	Patrimoni immoble	Edifici	39
L'àvia del Dalmau (la vella del Dalmau)	43	Patrimoni immaterial	Tradicció oral	130
Les Casetes del Bufí (o del Bofí, els corralos de Can Pèlacs, els Corralos del Daví)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	95
Les Fogueroses	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	136
Les Fontanelles (Font de Les Fontanelles, Font de l'hort de la Busqueta).	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	84
Les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici	29
Mas Palomeres	14	Patrimoni immoble	Jaciment	105
Masia de Ponsferrer (Pont Ferrer, Ponçferrer)	11	Patrimoni immoble	Edifici	7
Megàlit de Roca Sareny (Dolmen de Roca Sareny)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	87
Memòria del foc (Monòlit en record de les víctimes dels incendis de 2003)	21	Patrimoni mòbil	Element urbà	115

Molí de la Roca	11	Patrimoni immoble	Edifici	27
Molí de l'Agell	11	Patrimoni immoble	Edifici	22
Molí nou de les Oliveres	11	Patrimoni immoble	Edifici	31
Molí vell de les Oliveres.	11	Patrimoni immoble	Edifici	30
Monument a Lluís Companys	21	Patrimoni moble	Element urbà	114
Necròpolis visigòtica de Coll d'Eres (o dels cingles del Marquet)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	88
Necròpolis visigòtica de Vallcàrcara	14	Patrimoni immoble	Jaciment	89
Passeig dels Arbres	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	164
Penjar Reis	45	Patrimoni immaterial	Costumari	134
Pi de les Quatre Besses	52	Patrimoni natural	Especimens botànics	157
Pi de maig	41	Patrimoni immaterial	Manifestacions festives	126
Pi gros de la Roca	52	Patrimoni natural	Especimens botànics	156
Pinassa del Dalmau	52	Patrimoni natural	Especimens botànics	158
Plaça Major	12	Patrimoni immoble	Conjunt arquitectònic	61
Pont de la Roca	15	Patrimoni immoble	Obra civil	108
Pont de la Vila	15	Patrimoni immoble	Obra civil	109
Pregona (Comapregona)	11	Patrimoni immoble	Edifici	35
Rec de la Vall d'Horta (Sèquia de la Vall d'Horta)	15	Patrimoni immoble	Obra civil	107
Retaule St. Pere de Mur (o del Dalmau)	22	Patrimoni moble	Objecte	118
Roc del Cornut	51	Patrimoni natural	Zones d'interès	152
Saladelafont	14	Patrimoni immoble	Jaciment	99
Salallaserà (Salallessera, La Sala de Lacera)	11	Patrimoni immoble	Edifici	40
Sant Feliu de Vallcàrcara (Sant Feliuet, Sant Filuet)	11	Patrimoni immoble	Edifici	2
Sant Jaume de Vallverd	11	Patrimoni immoble	Edifici	4
Sant Pere de Mur (Sant Pere del Dalmau)	11	Patrimoni immoble	Edifici	3
Santa Maria del castell de Pera	14	Patrimoni immoble	Jaciment	1
Sifó de la Roca	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	165
Sivella visigòtica de Coll d'Eres	22	Patrimoni moble	Objecte	116
Sivella visigòtica del coll de la Descàrrega (o del coll del Galí, de Granera)	22	Patrimoni moble	Objecte	117
Torre de senyals de la Roca	14	Patrimoni immoble	Jaciment	93
Torre dels Carlins (Castell dels Carlins)	11	Patrimoni immoble	Edifici	9
Torrota de la Roca (Torre de Lacera, Castell de la Roca, Torre del Moro)	14	Patrimoni immoble	Jaciment	92
Tresor parroquial	23	Patrimoni moble	Col·lecció	120
Trull de la Roca	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	73
Trull de les Oliveres	13	Patrimoni immoble	Element arquitectònic	74
Vilaterçana (Vilatersana)	11	Patrimoni immoble	Edifici	41

Bibliografia

AA.DD. (1991): *Catalunya Romànica: El Vallès Occidental / El Vallès Oriental*. Vol. XVIII. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

AA.DD. (1982) *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Vol. VI. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

BUSQUETS i MOLAS, Esteve (1967) *Entre vinyes i telers*.

CASALS i SUADES, Miquel; VICENS i LLAURADÓ, Albert (2004): *El vessant desconegut de Sant Llorenç del Munt*, Farell Editors.

CATALÀ ROCA, Pere (1966) *Els Castells catalans*. Barcelona, Rafael Dalmau editor.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1983) *El Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. Història i arqueologia vistes per un excursionista*. Sabadell, Cooperativa El Pot.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1987) *El monestir de Sant Llorenç del Munt i les seves possessions*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Subsidia Monastica, 17.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1988) "La sivella de Granera", dins *Butlletí Unió Excursionista de Sabadell*, núm. 83, Sabadell.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1990) *Anecdotari ocult d'una muntanya màgica: Sant Llorenç del Munt*. Terrassa, Ed. Ègara. Monografies Vallesanes, 12.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1992:1) *Els castells del rodal del Montcau*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Cavall Bernat, 21.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1992:2) *Recorregut per les tombes medievals de Sant Llorenç del Munt i els seus encontorns*. Terrassa, Ed. Ègara. Monografies Vallesanes, 18.

FERRANDO i ROIG, Antoni (1997) *Itineraris pel massís de Sant Llorenç del Munt; I - La Vall del riu Ripoll. La Vall d'Horta, la Vall de Mur, les Arenes i Cadafalc*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Abat Oliba, 13.

ROSAURA, Rafael; GOTÉS, Ramon (2000): *Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac*. SUA Edizioak, Bilbo.

SOLÀ, Joan (1929) "Sivella visigòtica a Sant Llorenç del Munt", dins *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, Barcelona 1927-1931, p. 151.

VERGÉS i SOLÀ, Lluís (1971) *Foranies i altres coses de Sant Llorenç Savall*. Sant Llorenç Savall, edició de l'autor.

VERGÉS i SOLÀ, Lluís (1973) *Bellesa i atractiu de Sant Llorenç del Munt, "La Mola"*. Sant Llorenç Savall, edició de l'autor.

Cartografia

Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac. Escala 1:20.000. Terrassa, Editorial Albada / Centre Excursionista de Terrassa, 1988.

Sant Llorenç del Munt i l'Obac. Escala 1:25.000. Granollers, Ed. Alpina, 2003

Hemeroteca

Savall. Butlletí d'Informació municipal de l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall. Núms. consultats:

88 (novembre 2003)

95 (desembre 2004)

98 (juny 2005)

106 (març 2007)

Revistes *Lacera*. Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics de Sant Llorenç Savall.

Núm. 1 (Els masos de Sant Llorenç), agost 2003

Núm. 2 (El tresor de la parròquia), febrer 2004.

Núm. 3 (La Guerra Civil), agost 2004.

Núm. 4 (Les Guerres Carlines), març 2005.

Núm. 5 (El castell de Pera), setembre 2005.

Núm. 6 (La vinya), març 2006.

Núm. 7 (El Dolmen de Roca Sereny), octubre 2006.

Núm. 8 (L'Agell), març 2007.

Recursos d'internet

www.savall.cat

Portal oficial de l'Ajuntament de Sant Llorenç Savall; publicació on-line del butlletí *Savall* [consulta de juny de 2009]

http://spreadsheets.google.com/pub?key=pQhjUIJLeTO3-KAR_NrXEHA

Inventari de cavitats de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, posada al dia
[consulta de juny de 2009]

www.caudelguille.com

Web i weblog de Jordi Guillemot, amb constants aportacions sobre el
patrimoni natural i arquitectònic [consulta de juny de 2009]